

چکیده:

می دانیم که حافظه تاریخی ما نوآوری را توأم با نفی و محو گذشته ثبت کرده است.

. اما اهمیت فنون قدیم را بسیاری از خردمندان جهان مورد توجه و ملاحظه قرار داده اند و بالاخره ذهن متخصصان را به بازنگری عالمانه روال زندگی گذشتگان معطوف داشته اند.

لیکن می توان نشان داد که بی توجهی به گذشته و شیوه های به ظاهر مطلوب بهره وری از آب و خاک و انرژی در شهرها و روستاهای ما کم زیان و بی ضرر نبوده است. وقتی مردمی در جایی زندگی می کنند که آب به دشواری و سختی فراهم و با حرمت و دقت بسیار مصرف می شود. نمی توان الگوی رابطه آنان را با آب به یکباره دگرگون کرد و نگران مشکلات آینده نشد.

از آن جایی که تأمین آب شرب از طریق جمع آوری روان آب های فصلی در برکه های گراش صورت میگیرد ، لذا این تحقیق به بررسی وضعیت کنونی برکه های موجود و راهکارهای استفاده مجدد از آن ها و با تاکید بر هفت برکه گراش میپردازد .

امید که این پژوهش شروعی برای استفاده مجدد از کلیه برکه ها در منطقه جنوب باشد .

مقدمه:

علیرغم نیاز هر جامعه به توجه به مقوله فرهنگ و ایجاد فضاهای مناسب فرهنگی، هنوز کشور ایران برنامه خاصی در این مقوله نداشته است. یکی از مهمترین جنبه های اجتماعی هر جامعه، فرهنگ و توجه به این مقوله میباشد. انسان قرن بیستم، پس از جنگهای متمادی بر این امر واقف گردیده است که قدرت طلبی و افزون خواهی چیزی جز تباهی را در پیش نخواهد داشت. بر این اساس با موافقت تمام ملل جهان قرن بیست و یکم راباعنوان گفتگوی تمدنها جهت احیای فرهنگ و روابط مسالمت آمیز ملل آغاز کرد. با ایجاد تنفر ملتهای جهان از جنگهای به وقوع پیوسته، قدرتهای نظامی و حتی اقتصادی در قرن بیست و یکم رنگ باخته و توجه به ارزشهای متناسب با هر جامعه، مورد توجه بیشتری قرار خواهد گرفت. بر این اساس، توجه دولت و ملت ایران نیز عمدتاً بر شناسایی فرهنگ غنی ایران و معرفی به سایر ملل و معرفی چهره صلح جوی ایرانیان به جهان می باشد و این امر در عمل به تدابیر خاصی نیازمند است. در این رساله سعی گردیده است تا با توجه به این نیازها و نظر به کمبود شدید فضاهای مورد نیاز جهت تحقق این اهداف به مقوله ایجاد مجموعه فرهنگی پرداخته شود. علیرغم وجود نیازهای شدید به فضاهایی جهت تحقق اهداف فرهنگی، هیچگونه فضایی در شهر جهت انجام این گونه امور وجود ندارد و لزوم ایجاد اینگونه فضاها امری بدیهی است. بر این اساس طرح کلی این رساله بر سه جنبه عمده تکیه داشته است:

الف: لزوم ایجاد مجموعه فرهنگی مشخص گردد

ب: هدف از ایجاد مجموعه و فعالیتهای مورد نظر که بتواند در جامعه موثر واقع شود مشخص گردد

ج: فضای لازم جهت انجام فعالیتهای مورد نظر در مجموعه مشخص گردد.

بر این اساس رساله مورد نظر بصورت بنیادی-کاربردی در نظر گرفته شده است. در این مسیر عمدتاً از منابع کتابخانه ای جهت درک مفاهیم و شناخت دیدگاه ها استفاده گردیده است و با فعالیتهای میدانی و انجام مصاحبه، اطلاعات لازم برای طرح مجموعه جمع آوری گردیده است. همچنین با توجه به تخصصی بودن مساله تحقق فرهنگی در جامعه و نظر به عمومیت

موضوع و محدودیت رساله از طرح پرسشنامه جهت تعیین نظریات دیدگاه ها و تعیین فضاها خودداری شده است و در این بخشها از نظریات متخصصین و کتابهای موجود و تحقیقات های پیشین در مورد این موضوع استفاده گردیده است.^۱

با توجه به موضوعات ارائه شده و جهت تحقق فضای معماری متناسب با این نیازها مطالب این رساله تدوین گردیده است.^۲

این پروژه از تغییر کاربری آب انبار به یک مجموعه فرهنگی استفاده شده است. آب انبار (برکه) در گذشته از جمله کارایی های مهم برای تداوم حیات و زندگی بوده که اکثرا در مناطق گرم و خشک احداث میشده است و در شهر ها، روستاها و حاشیه آبدی ها استقرار یافته اند که هنوز هم وجود دارد ولی در حال حاضر اکثر آنها بی استفاده مانده اند، بر این اساس ما بر آن شدیم که به این بنای تاریخی با حفظ اصالت تاریخی آن به بنا کارایی بدهیم.

برکه ها در اکثر مناطق با آب و هوای متفاوت وجود دارد با این تفاوت که فرم و شکل برکه ها و نوع مصالح متفاوت، ولی کارایی یکسانی دارند. آب انبارهای مناطق گرمسیر دارای فرم گنبدی شکل و چاهی در زیر گنبد هستند. (عمق چاه با ارتفاع گنبد تا سطح زمین تقریبا یکی است) که با مصالح ساروج و سنگ ساخته میشده است.

از آنجایی که آب انبار یکی از ارکان مهم ادامه بقای افراد این منطقه می باشد و افراد برای تامین آب آشامیدنی و ذخیره کردن آن دست به ساخت این چنین بناهایی می زده اند و آن را جزئی از

^۱ از این موارد به عنوان نمونه میتوان از پایان نامه آقای جمشیدبهبود و همچنین نظریات برگزیده گان طراحی مجموعه فرهنگی در مسابقات معماری نام برد.

فرهنگ خود می دانسته اند و بر این اساس ما بر آن شدیم تا از عناصر فرهنگی استفاده کرده و آن را به یک مجموعه فرهنگی تغییر کاربری دهیم^۱.

۱- شناخت بستر طرح در مقیاس استان

۱-۱) شناخت عمومی و مطالعات جغرافیایی و اقلیمی استان فارس

۱-۱-۱) موقعیت جغرافیایی

استان فارس یکی از استان های جنوبی کشور است که حدوداً بین مدارهای ۲۷ و ۳۱ درجه عرض شمالی و بین نصف النهارات ۵۰ و ۵۵ درجه طول شرقی قرار گرفته است.

این استان با وسعت حدود ۱۲۵ هزار کیلومترمربع و پس از استان های خراسان، کرمان و سیستان بلوچستان، چهارمین استان از نظر وسعت است که ۶ / ۷ درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده است.

این استان از سمت شمال به استان اصفهان، از سمت شمال شرقی به استان یزد، از شرق به استان کرمان، از جنوب شرقی به استان هرمزگان، از غرب و جنوب غربی به استان بوشهر و از شمال غربی به استان کهگیلویه و بویراحمد محدود می گردد .

تصویر (۱-۳) - جغرافیای استان فارس

۱-۱-۲) تقسیمات سیاسی استان

استان فارس از مراکز اصلی پیدایش تمدن پارسی و دارای سابقه و قدمتی طولانی است. در نخستین برنامه تقسیمات کشوری، استان فارس، شامل پنج شهرستان، به عنوان هفتمین استان تأسیس شد. به مرور زمان تغییراتی در محدوده و وسعت استان صورت گرفت. این استان اکنون دارای ۱۸ شهرستان است که جدول زیر اسامی آنها را به تفکیک شهرستان، تعداد شهر، بخش و دهستان و روستای مسکونی، طبق آمار سال ۱۳۷۷، نشان می دهد. البته در سال ۱۳۷۹ شهرستان زرین دشت به مرکزیت شهر حاجی آباد به مجموع شهرستان های استان اضافه شده است.

تقسیمات سیاسی استان فارس به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۷۷

۱-۱-۳) زمین شناسی و ژئومورفولوژی استان

ناهمواری های استان فارس دنباله رشته کوه سراسری زاگرس است. این رشته کوه بر اثر حرکت کوه زایی که مقدمات آن در اوایل دوران سنوزوئیک فراهم شده بود، در اواخر دوره ترشیاری به وجود آمده است و در دوره کواترنری عوامل مهم فرسایش به ویژه آب های روان در تغییر شکل نهایی آنها تأثیر فراوانی داشته و آن را به صورت کنونی درآورده است. از نظر جنس رسوبات در این سرزمین، می توان گفت غلبه با سنگ های آهکی است. چون این سنگ ها دارای درزها و شکستگی های متعدد و عمیق هستند و آب به راحتی از میان آنها عبور می کند که باعث به وجود آمدن منابع زیرزمینی و چشمه های بسیاری در فارس شده است که پاره ای از آنها دارای آب های معدنی می باشد.

۱-۱-۴) پستی و بلندی ها

کوه های زاگرس که در دوره ترشیاری) از دوران سوم زمین شناسی (شکل نهایی به خود گرفت، با جهت شمال غربی - جنوب شرقی، در فارس امتداد یافته و این منطقه را به صورت واحد ویژه کوهستانی درآورده است.

ناهمواری های استان را به صورت دو بخش کوهها و دشت ها مورد بررسی قرار دهیم:

کوه ها: کوه های فارس خود به سه ناحیه تقسیم می شوند:

۱ - کوه های شمالی: این کوهها مرتفع ترین نقاط استان می باشند. بیشتر رودهای استان فارس از این کوه ها سرچشمه می گیرد. مهم ترین آنها عبارتند از: کوه سفید (۳۹۴۳ متر) در جنوب اقلید و کوه رنج در شمال شرقی سپیدان.

۲ - کوه های مرکزی: در این ناحیه کوهستانی، دشت ها وسعت بیشتری یافته که مهم ترین مناطق مسکونی و کشاورزی استان را در خود جای داده است. خرمن کوه (۳۱۸۵ متر) در شمال فسا و دلو سبزپوشان (۳۰۹۷ متر) در جنوب غربی شیراز از مهم ترین کوه های مرکزی اند.

۳ - کوه های جنوبی: این کوه ها کم ارتفاع تر از بقیه کوه های فارس می باشند و جهت عمومی آنها غربی - شرقی است. مهم ترین آنها کوه مروارید داراب (۳۰۲۵ متر) در شرق این شهر، کوه فراشبند (۲۷۸۰ متر) در شمال شرقی فراشبند و کوه گاوبست (۲۱۶۵ متر) در جنوب شرق شهر لار می باشد.

دشتها: دشت های فارس حوزه هایی رسوبی هستند که در فواصل کوه های استان گسترده

شده اند. رسوبات آبرفتی مربوط به دوره کواترنری توسط رودهایی که از ارتفاعات سرچشمه می گرفتند، به سوی این مناطق هدایت شده و ته نشین شده اند. دشت های فارس در ناحیه شمال غرب استان کم وسعت ولی در ناحیه مرکزی بسیار وسیع و پهناورند. بخش عمده این دشت ها به زیر کشت انواع محصولات کشاورزی رفته و نقش مهمی در اقتصاد استان ایفا می کند.

آب و هوا

سرزمین گسترده فارس از نظر تنوع آب و هوایی یکی از بخش های مهم کشور به شمار می رود.

بخش عمده ای از این تنوع ناشی از توده های هوایی است که مناطق مختلف استان را تحت تأثیر قرار می دهند که عبارتند از: توده هوای مدیترانه ای، توده هوای پرفشار سیبری، بادهای موسمی و توده هوای گرم عربستان. از این میان بادهای موسمی و توده های هوای گرم عربستان تأثیراتی بر روی قسمت های جنوبی یعنی شهرستان لار و در نتیجه بخش گراش دارند که در بخش مربوطه، به آن پرداخته می شود.

دما

میانگین دما در فارس ۱۸ درجه سانتی گراد است. اما تفاوت دمای سالانه در سطح استان حدود ۱۰ درجه سانتی گراد می باشد. شهرستان لار در جنوب استان با میانگین دمای سالانه ۲۳

درجه و شهرستان آباءه در شمال با دمای سالانه ۱۴ درجه سانتیگراد به ترتیب گرم ترین و سردترین شهرهای استان می باشند.

۷-۱-۱) بارش

میانگین بارش سالانه در این استان بالغ بر ۳۰۰ میلی متر است اما اختلاف میانگین بارش در مناطق مختلف استان فاحش است. به طوری که از ۱۴۰ میلی متر در آباءه تا ۵۹۰ میلی متر در نورآباء متغیر است. بیشترین مقدار باران در فارس در ناحیه شمال غربی (سپیدان، نورآباء، کازرون) به زمین می بارد و هر چه به سمت جنوب شرق پیش رویم از این میزان کاسته می شود.

به طور کلی می توان استان را به سه ناحیه آب و هوایی تقسیم نمود:

۱ - ناحیه کوهستانی شمال، شمال غرب و غرب: در کوهستان های این ناحیه به علت ارتفاع نسبتاً زیاد زمستان ها سرد و تابستان ها معتدل است. ریزش باران و برف نسبتاً فراوان باعث ایجاد پوشش گیاهی غنی در این منطقه شده است. میانگین بارش در این ناحیه ۴۰۰ میلی متر است.

۲ - ناحیه مرکزی: این ناحیه دارای آب و هوایی نسبتاً معتدل است. زمستان های آن توأم با بارندگی و تابستان ها گرم و خشک است. این ناحیه نیمه خشک بوده و میزان بارش آن بین ۲۰۰ تا ۴۰۰ میلی متر است. شیراز، کازرون، فیروز آباء و فسا جزء این ناحیه به شمار می روند.

۳ - ناحیه جنوب و جنوب شرقی: به علت کاهش ارتفاع، عرض جغرافیایی و نحوه استقرار کوه ها، میزان بارش زمستانی در این ناحیه، نسبت به دو ناحیه دیگر کمتر است. بنابراین هوا در زمستان ها معتدل و در تابستان ها بسیار گرم است. میانگین بارش در این ناحیه بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ میلی متر است. بنابراین جزء ناحیه خشک استان محسوب می شود. لار، اوز، خنج و گراش جزء این ناحیه به شمار می روند.

۸-۱-۱) مخاطرات طبیعی استان

استان فارس یکی از حادثه خیزترین استان های کشور از نظر وقوع سیل، زلزله، طوفان، تگرگ،

خشکسالی، صاعقه، آتش سوزی و سرمازدگی می باشد.

۱-۱-۹) پدیده سیل در استان

سیل خیز بودن استان فارس ناشی از سه عامل عمده است: ۱- عوامل طبیعی ۲- تخریب یا فقیر شدن پوشش طبیعی ۳- کمبود تأسیسات لازم جهت مهار سیلاب ها.

مناطق آسیب پذیر استان از نظر سیل: لارستان و لامرد به علت نداشتن پوشش گیاهی مناسب، همچنین تأثیرپذیری از جبهه اقیانوس هند_ که سبب بارش هایی به صورت رگبار شدید یا تگرگ می شود_ از حادثه خیزترین نقاط استان می باشد.

۱-۱-۱۰) وقوع زمین لرزه و علل آن

فعالیت های زمین ساخت زاگرس در فارس و وجود گسله های متعدد و شکست های پی سنگ زاگرس، از عوامل مهم زلزله خیز بودن این استان است. به طوری که باید گفت استان فارس یکی از زلزله خیزترین استان های کشور است. بررسی زلزله های ثبت شده در فارس نشان می دهد که تنها در یک قرن اخیر بیش از هزار زمین لرزه بزرگتر از ۳/۵ درجه در مقیاس ریشتر در این ناحیه رخ داده است. فقط در ۵۰ سال اخیر بیش از ۷۰ زلزله با شدت ۵-۶/۹ درجه به ثبت رسیده که بزرگ ترین آنها زلزله ۲۱ فروردین ماه ۱۳۵۱ قیر و کارزین به شدت ۶/۹ درجه و همچنین زلزله لار بوده است.

پدیده دیگری که خسارت زیادی را در استان فارس باعث شده پدیده لغزش لایه های زمین

می باشد. این پدیده بیش تر در شهرستان های ممسنی، کازرون، و سپیدان اتفاق می افتد.

۱-۱-۱۱) هیدرولوژی و منابع آب

در گستره فارس هر چه از سمت شمال غرب به سمت جنوب شرق پیش رویم با کاهش نسبی

ریزش های جوی، جریان های سطحی و وجود چشمه سارها روبرو می شویم و این در حالی است که در برخی از مناطق جنوبی استان رودها فقط به صورت فصلی مشاهده می شود و مشکل کم آبی به خوبی مشهود است. استان فارس سالانه بیش از ۴۰ میلیارد مترمکعب یعنی ۱۰ درصد حجم کل ریزش های جوی کشور را داراست. از این مقدار حدود ۷ میلیارد مترمکعب به صورت جریان های سطحی و سیلابی در شبکه رودها و آبراهه ها جریان می یابد که بیش از ۴ میلیارد مترمکعب آن، پس از آبیاری حدود ۸۲ دشت با آسیب رسانی موضعی، به خلیج فارس، دریاچه ها و تالابها وارد می شود. با توجه به مطالب فوق اکنون آب های استان فارس را در دو بخش کلی مورد بررسی قرار می دهیم:

۱ - آب های سطحی (رودها و دریاچه ها)

۲ - آب های زیرزمینی (چشمه ها، قنات ها و چاه ها)

۱-۱-۱۲) منابع آبهای سطحی

مجموع جریانات آب های سطحی استان بالغ بر ۹ میلیارد مترمکعب است که حدود ۷ میلیارد مترمکعب آن روان آب تولیدی استان فارس می باشد و بقیه از استان های مجاور و چشمه ها تأمین می گردد. از این مقدار حدود ۳ میلیارد مترمکعب به مصارف مختلف رسیده و بقیه به صورت آب مهارنشده به دریاچه ها، تالاب ها و کفه های داخلی پیوسته یا از استان خارج می شود.

الف) رودها: در استان فارس حدود ۲۰ رود و تعدادی مسیل وجود دارد که در دو حوزه آبریز داخلی (بختگان و...) و خارجی (خلیج فارس) جریان دارند. مهم ترین رودهای استان عبارتند از:

۱ - رود کر

۲ - رود قره آقاج

۳ - رودهای شاپور و دالکی

ب) دریاچه ها: حدود ۴ / ۱ درصد از مساحت استان فارس را دریاچه ها دربرگرفته اند. این استان بیشترین تعداد دریاچه را در بین استان های کشور دارد. علت آن وجود گسل و شیب طبقاتی زمین می باشد. مهم ترین دریاچه ها عبارتند از بختگان، طشک نرگس و مهارلو که آب آنها شور می باشد.

همچنین دریاچه های پریشان (فامور)، کافت و تالاب ارژن دارای آب شیرین می باشند.

۱-۱-۱۳) آب های زیر زمینی

منابع آب های زیرزمینی استان شامل منابع آبرفتی و آهکی است که در سفره های موجود در دشت ها و سازندهای آهکی (کارستیک) قرار دارد. براساس برآورد به عمل آمده حجم نفوذ مستقیم به سفره های آب های زیرزمینی از ریزش های جوی حدود ۲۱/۵ درصد از کل ریزش های استان می باشد که حدود ۵/۲ درصد آن در سفره های آبرفتی و ۱۶/۳ آن به سفره های آهکی نفوذ می کند.

بهره برداری از آب های زیرزمینی عمدتاً مناطق مرکزی غربی و شمال غربی استان را شامل می شود که از بارندگی نسبتاً کافی و منابع آهکی فراوان برخوردار است.

۱-۲) مطالعات تاریخی و اجتماعی استان فارس

۱-۲-۱) گذشته تاریخی

سرزمین فارس مهد تمدن و فرهنگ ایران، هم قبل و هم بعد از اسلام بوده و همواره اهمیت و اعتبار فراوان داشته است. این خطه نخستین مرکز بسط و گسترش تمدن و فرهنگ پارسی به نقاط مختلف جهان بوده است چنان که نخستین منشور حقوق بشر توسط پارسیان (کوروش هخامنشی) نوشته شد. با ظهور اسلام نیز سلمان فارسی به اسلام گروید و از یاوران خاص محمد (ص) شد. بعد از آن نیز بزرگانی چون ابن مقفع، شیخ روزبهان، باباکوهی، سیبویه، عبدا...خفیف و ملاصدرا در این دیار پرورده شدند و شاعران بزرگی چون سعدی و حافظ از همین سرزمین برخاستند و زبان فارسی را که امروز همه مردم ایران به آن تکلم می کنند و در ادبیات ایران نیز جایگاه مهمی دارد، رونق بخشیدند.

آثار و ابنیه کهنی مانند تخت جمشید، پاسارگاد، نقش رستم، شهر استخر، غار شاپور، کاخ اردشیر، قلعه صخاک، مجموعه زندیه و صدها اثر و اماکن بازمانده از دوره های مختلف تاریخی نشان فرهنگ و تمدن اصیل این سرزمین است.

۱-۲-۱) رشد جمعیت و روند آن در فارس

آمار نشان می دهد که جمعیت استان فارس از ۹۷۴۳۴۱ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۳۸۱۷۰۳۶ نفر در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته یعنی به حدود ۴ برابر رسیده است. البته دیگر نقاط کشور نیز وضعی مشابه داشته اند. استان فارس در دهه (۶۵ - ۱۳۵۵) با نرخ رشد ۴/۸ درصد یکی از بالاترین نرخ های رشد را داشته است. در سالهای اخیر بین دو سرشماری، با اجرای سیاست تنظیم خانواده در سطح کشور نرخ رشد جمعیت در فارس از ۴/۸ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۱/۸ درصد در سال ۱۳۷۵ رسیده است.

۱-۲-۳) ساختار سنی و جمعیت

استان فارس مانند دیگر نقاط کشور از ساختار جمعیتی جوان برخوردار است. در سال ۱۳۷۵ از جمعیت این استان ۷۹/۴۰ درصد در گروه سنی کمتر ۱۵ سال، ۵۴/۷۶ در گروه سنی بین ۱۵-۶۴ سال، و بقیه در گروه سنی ۶۵ سال و بالاتر قرار داشته اند.

۱-۲-۴) پراکندگی جمعیت

توزیع جمعیت در استان فارس همچون سایر نقاط کشور یکسان نیست و دارای پراکندگی بسیار است. بررسی تغییرات جمعیتی در طول ۲۰ سال از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۵ نشان می دهد که تراکم نسبی جمعیت استان همواره کمتر از میانگین کل کشور بوده است؛ در نتیجه استان فارس را با توجه به وسعت آن باید از نواحی کم تراکم به شمار آورد.

۱-۲-۵) زندگی شهری

افزایش جمعیت نقاط شهری استان فارس طی سالهای ۷۵-۱۳۴۵ عمدتاً به علت افزایش نرخ باروری و مولید و نیز مهاجرت بوده است. سکونت مهاجران جنگ تحمیلی در شهرهای استان به ویژه شیراز طی دهه ۶۵ - ۱۳۵۵ موجب افزایش جمعیت شهری استان گردید.

پراکندگی جمعیت در شهرهای استان یکسان نیست. طبق آمار سال ۷۵ شهر شیراز حدود ۵۱ درصد از جمعیت شهرنشین استان را در خود جای داده است. پس از آن شهرهای مرودشت، جهرم، کازرون، فسا و لار به ترتیب بیشترین سهم جمعیت شهرنشین را به خود اختصاص داده اند.

۱-۲-۶) زندگی روستایی

اقتصاد روستایی استان فارس عمدتاً بر پایه کشاورزی و دامداری استوار است و با توجه به تنوع آب و هوایی استان امکان کشت انواع محصولات مختلف سردسیری و گرمسیری فراهم

است. درکنار این فعالیت ها صنایع دستی و فعالیت های خدماتی نیز از جمله منابع درآمد روستائیان به شمار می رود.

در این استان برخی از روستاها به علت دسترسی به منابع آب و واقع شدن در نواحی پایکوهی و مخروط افکنه ها و دشت های حاصلخیز از جمعیت نسبتاً بالایی برخوردار بوده و برعکس تعدادی از روستاها جمعیت اندکی دارند. برخی از روستا ها نیز به مرور زمان خالی از سکنه شده اند.

درصد جمعیت شهری، روستایی و غیر ساکن استان طی سال های ۴۵ تا ۷۵

جدول (۱-۲) - جغرافیای استان فارس

۱-۲-۷) بررسی روند مهاجرت در استان

آمار نشان می دهد که استان فارس در طول سه دهه اخیر (۷۵-۱۳۴۵) همواره منطقه ای مهاجرپذیر بوده و بویژه در دهه ۶۵-۵۵ این مهاجرت ها افزایش یافته است. زیرا علاوه بر مهاجرت ها از روستا به شهر و اسکان عشایر، بخشی از مهاجران جنگ تحمیلی نیز به استان مهاجرت نموده اند.

برآورد شده که حدود ۸۵ درصد از افزایش جمعیت استان به علت رشد طبیعی و حدود ۱۵ درصد نتیجه مهاجرت هایی از مناطق روستایی به مرکز استان بوده است.

۱-۲-۸) جاذبه های گردشگری و آثار تاریخی

استان فارس با بیش از ۲۸۸ چشم انداز و اثر تاریخی یکی از استان های دیدنی کشور است. وجود جاذبه های طبیعی مانند آب و هوای مطلوب، غارهای طبیعی، تنوع ناهمواری ها، وجود مناطق ییلاقی و قشلاقی، دریاچه ها، رودخانه ها، چشمه های آب معدنی، پارک های حفاظت شده و ... از جمله پدیده هایی است که می تواند در جذب گردشگران و مسافران به استان مؤثر باشد.

۱-۲-۹) جاذبه های فرهنگی و تاریخی استان عبارتند از:

پاسارگاد، نقش رستم، نقش رجب، شهر استخر، کاخ و آتشکده اردشیر، بیشاپور و غار شاپور، قلعه ضحاک در فسا، مجموعه زند و...

۱-۲-۱۰) جاذبه مذهبی و زیارتی استان عبارتند از:

مسجد جامع عتیق، مسجد شهدا، مسجد نصیرالملک، آستان مقدس احمد بن موسی (ع) (شاهچراغ)، حرم حضرت سید میر محمد، حرم حضرت سید علاء الدین حسین، حرم حضرت علی بن حمزه، مدرسه خان و آرامگاه ستارگان شعر و ادب فارسی، سعدی و حافظ از دیگر اماکن مورد علاقه گردشگران ایرانی و خارجی باغ های زیبای شیراز است که سرونزهای زیبایشان نماد آزادگی و سرافرازی مردمان خطه فارس است. از جمله این باغ ها می توان باغ ارم (باغ گیاه شناسی)، باغ دلگشا، باغ عفیف آباد (موزه اسلحه شناسی ایران)، باغ خلیلی، باغ تخت و ... را نام برد.

۱-۲-۱۱) صنایع دستی

صنایع دستی که در این استان از قدمت دیرینه ای برخوردار است، از ارکان فعالیت اقتصادی آن می باشد. این صنایع به طور کلی دارای ارزش افزوده و اشتغال زایی بالا بوده و نقش مؤثری در بالا بردن درآمد روستائیان دارد. مهم ترین صنایع دستی فارس عبارتند از انواع فرش و گلیم، منبت کاری و خاتم سازی.^۲

شناخت بستر طرح در مقیاس شهرستان

شناخت عمومی و مطالعات جغرافیایی و اقلیمی گراش

۲. ۲۳۷، شرکت چاپ و نشر کتب درسی ایران، تهران، / کارشناسان گروه جغرافیای دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی، جغرافیای استان فارس ۱-۱۳۸۱

موقعیت شهرستان گراش

از دشت های مجاور که به گراش نگاه

می کنی، آن را چون کشتی به ساحل نشسته

یا جزیره ای سر از آب بر آورده می یابی...

تاریخ این شهر به قرن سوم هجری برمی گردد؛ یعنی هنگامی که امیر محی الدین از سوی عفیف

الدین شاه زندو، برای فتح قلعه گراش (۱-۱) تصویری از شهرستان گراش

ودعوتفرمانده و ساکنان آن به اسلام، رهسپار این

دیار می گردد^۳.

بخش گراش یکی از بخش های شهرستان لارستان محسوب می شود و فاصله آن با مرکز

استان (شیراز) ۳۶۰ کیلومتر می باشد. این بخش از جنوب به بخش بیرم، از غرب به شهرستان

لامرد، از شرق به لار و از شمال غربی به اوز و خنج محدود می شود.

موقعیت شهرستان گراش

تصویر (۲-۳) - طرح هادی شهر گراش

مساحت بخش گراش ۲۰۵۰ کیلومترمربع می باشد. شرقی ترین قسمت بخش، شهر گراش و

غربی ترین قسمت آن روستای خلیلی است. پایین ترین قسمت آن در غرب دهستان فداغ با

ارتفاع ۴۷۶ متر و بالاترین جای آن قله مرک (بن مرک *Bon-morok*)، در کوه سیاه با ارتفاع

۳. رحمانی، صادق، سیمای لارستان، موسسه فرهنگی همسایه، قم، ۱۳۷۵، ص ۱۰۳

۲۰۵۶ متر می باشد. شهر گراش در طول ۵۴ درجه و ۸ دقیقه شرقی و عرض ۲۷ درجه و ۴۰ دقیقه شمالی واقع شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۹۲۰ متر می باشد.

همانطور که ذکر شد، گراش یکی از بخش های شهرستان لارستان واقع در استان فارس می باشد که در سال ۱۳۴۴ به شهر و در سال ۱۳۷۴ به بخش تبدیل شد.

نام و موقعیت دهستان ها و روستاهای توابعشان در جدول زیر آمده است:

جدول (۱-۳) - طرح هادی شهر گراش

زمین شناسی و چینه بندی منطقه

بطور کلی تشکیلات زمین شناسی شمال و غرب گراش از طبقات مارنی و گچی است و تشکیلات آهکی در جنوب و شرق دشت گسترش دارد به همین جهت در مخروط افکنه جنوبی مقداری آب شیرین ذخیره شده است که آب مشروب شهر گراش از همین مخروط افکنه تأمین می گردد.^۴

بیرون زدگی لایه های منطقه از قدیم به جدید عبارتند از:

- ۱ - آسماری جهرم ۲ - گچساران ۳ - گوری ۴ - میشان ۵ - آغاچاری ۶ - بختیاری
- ۷ - رسوبات عهد حاضر^۵

توپوگرافی و ژئومورفولوژی در منطقه

در بررسی و مطالعه ژئومورفولوژیکی یک منطقه به دو واحد کلی توجه می شود:

۴. دفتر فنی استانداری فارس، طرح هادی شهر گراش، گزارش مرحله اول، پاییز ۷۱

۵. زارعی، ابوالحسن، حرکات مکانی جمعیت و توان های محیطی بخش گراش، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی لار، ۱۳۸۲، ص ۱۱

۱ - واحد نواحی کوهستانی و مرتفع

۲ - واحد اراضی پست و هموار و دشت ها

طاقدیس های منطقه

ارتفاعات این منطقه دنباله ارتفاعات زاگرس می باشد. محور کوه ها اکثراً شرقی - غربی بوده و باتوجه به اینکه جزء زون زاگرس چین خورده می باشد، تناوبی از طاقدیس ها و ناودیس ها در منطقه دیده می شود. دشت ها نیز عموماً شرقی - غربی بوده معمولاً بسیار طویل و کم عرض می باشند.

ناهمواری های منطقه به صورت تناوبی از کوه، تپه، تراس دشت های دامنه ای، دشت های آبرفتی و اراضی پست می باشد. در بخش گراش پنج طاقدیس مشاهده می شود که عبارتند از: طاقدیس خنج، بُن اشکتو (ملک تیر)، فیشور، گچ و بهاش. اختلاف ارتفاع بین ۵۵۰ تا بیش از ۲۰۰۰ متر و شیب بین ۴۰ تا ۱۰۰ درصد از ویژگی های اصلی کوه های این منطقه است.^۶

تپه های منفرد (تپه شاهد) در این منطقه در گذشته های دور از این تپه ها به عنوان قلعه نظامی یا دیده بانی استفاده می کردند. قسمت فوقانی بعضی از این تپه ها تقریباً مسطح می باشد. یک نمونه از این تپه شاهد که در مرکز) وسط (شهر گراش قرار دارد در تصویر زیر نشان داده شده است.

(۳-۱) - نگارنده

تپه ماهورها

تپه ماهورهای « بن عماد » در غرب گراش معروف و مشهور است. چنانچه وقتی بخواهند محدوده گراش را مشخص کنند بدین صورت بیان می کنند که از شرق به لار و از غرب به تپه ماهورهای بن عماد ختم می شود.

دشت ها

دشت گراش: این دشت حد فاصل طاقدیس بن اشکتو در جنوب و طاقدیس فیشور در شمال گراش می باشد. حداقل ارتفاع دشت گراش ۸۸۰ متر و حداکثر ارتفاع آن ۹۷۵ متر می باشد. مساحت دشت گراش ۱۵۰ کیلومترمربع می باشد و حدود ۴۰ درصد از کل منطقه گراش را می پوشاند و چون در آخرین مرحله رسوب گذاری آبراهه ها واقع شده است دارای شیب ملایم می باشد.

البته اصطلاح دشت گراش برای افراد محلی این شهر و کشاورزان منطقه مفهومی ندارد زیرا آنان هر گوشه ای از این دشت را نامگذاری جداگانه ای کرده اند مثلاً دشت اناغ، دشت بالا، دشت کناردان، دشت گوند (کاوند یا هبند) و دشت پایین.^۷

گسل ها

چون لارستان جزء زون زاگرس چین خورده است، منطقه ای زلزله خیز به شمار می رود و وجود گراش مشاهده می شود که گاه باعث جابجایی محور طاقدیس گردیده است. در محل عبور جاده لار - گراش در جایی که طاقدیس فیشور و طاقدیس گچ به هم نزدیک شده و ناودیس فشرده ای را ایجاد کرده است، گسل خوردگی (گسل چپ گرد) مشاهده می شود که از این پس، دو طاقدیس مذکور از هم دور می شوند. در طاقدیس گچ بیشترین عمل گسل ها در یال های جنوبی مشاهده می شود. همچنین در یال جنوبی طاقدیس بن اشکتو (ملک تیر) و محدوده شمال صحرای باغ نیز چند گسل مشاهده می شود.

۷. زارعی، ابوالحسن، حرکات مکانی جمعیت و توان های محیطی بخش گراش، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی لار، ۱۳۸۲، ص ۲۵